

Bombitz Attila

Kovács Lajos válogatott műveiről

Kovács Lajos (1949–2017) író, költő, szerkesztő, helytörténész, tanár. Verseit a Komárom-Esztergom Megyei *Dolgozók Lapjában* publikálta, majd bemutatták és közölték országos folyóiratok, többek között az *Életünk*, a *Jelenkor*, a *Napjaink*, az *Új Forrás*. Elbeszélései az *Életünkben*, a *Mozgó Világban*, az *Új Forrásban* jelentek meg. A tatabányai *Új Forrás* szerzőjeként, majd szerkesztőjeként évtizedeken át közölte a lapban esszéit, műbírálatait, riportjait. Megjelent az *Art Limesben*, a *Forrásban*, a *Honismeretben*, az *Irodalmi Szemlében*, a *Művészeti Műhelyben* és az *Új Könyvpiacban*.

Ifjúsági és meseregényei a Móra Kiadó és az *Új Forrás* Könyvek gondozásában jelentek meg: *Nyolcadikba járnai áprilisi tréfa* (1981), *Megmarad a meseház* (1984), *Ez mind az én kutya-bajom* (1987), *Anyák napján szeretettel apának* (1990), *Ráadásnap a szupersztárok cirkuszában* (1994), *Fülbemászó mesék* (1998). Szerkesztője és állandó szerzője volt a Szegeden megjelenő *Kincskereső* gyermekirodalmi folyóiratnak. A gyerekekkel együtt alkotó irodalmi szakcsoportvezetőként szervezte az országos szegedi és kecskeméti, a megyei esztergomi és a dorogi-pilismaróti *Kincskereső-táborokat*.

Dorog városi művészetbarát mecenatúrája és iskolateremtő, pedagógiai munkássága felbecsülhetetlen értékű. Helytörténeti sorozatában, a *Dorogi Füzetekben* társszerzőivel feldolgozta Dorog és közvetlen környéke kultúrtörténetét. Legfontosabb helytörténeti publikációi: *Tanulmányok a XX. század dorogi művelődéstörténetéből* (Dankó Józseffel, 1996), *A miniszter író. Dorog szülötte: Drasche-Lázár Alfréd* (1999), *Dorogi lexikon* (Solymár Judittal, 2000; 2008), *Belépő. Dorogi irodalmi almanach* (2009), *Jubiláló bányász muzsikuskok és zenekarok Dorogon 1889–2014* (Molnár Villóvel, 2014), *A Zrínyi Ilona Általános Iskola és jogelődjének 300 éve* (2016).

2019-ben, hetvenedik születésnapja alkalmából barátai, kollégái, író- és szerkesztőtársai, tanítványai emlékkönyvben tisztelegtek előtte. A *Forrás*, a *Kortárs*, a *Székelyföld* és az *Új Forrás* folyóiratok irodalmi hagyatékából közölt versekkel, mesékkal, regényrészlettel emlékeztek rá. A Szegedi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Karán megkezdődött irodalmi hagyatékának feldolgozása. A JATEPress kiadó gondozásában a közeljövőben jelenik meg válogatott műveinek háromkötetes gyűjteménye.

A *Versek és elbeszélések* alcímű első kötet verseit, elbeszéléseit és töredékben maradt családragényét tartalmazza.

Kovács Lajos az ezerkilencszázhetvenes évektől verseit a Komárom-Esztergom Megyei *Dolgozók Lapjában* publikálja, majd bemutatják és közlik országos folyóiratok (*Életünk*, *Jelenkor*, *Napjaink*, *Új Forrás*). Költészetének természeti és gondolati-közéleti képalkotására hatással vannak a korszak meghatározó élő és klasszikus szerzői, József Attila, Juhász Ferenc, Nagy László, később Buda Ferenc, Nagy Gáspár, Oravecz Imre és Utassy József. Két költőbarát, Vaderna József és Baka István versírásával folyamatosan párbeszédet folytat. A kilencvenes évektől verset ritkán publikál, legtöbbször kéziratban

és elektronikus formában maradt ránk. Két költőbarátjának, Vadernának, majd Bakának egyazon évben, 1995-ben bekövetkezett halála újra versírásra készíti: a Klára lányának ajánlott és saját kézzel írott verses füzet a *Kézíratos új versek, 1995–96* címet viseli. Későbbi lírai ihletforrása egy görögországi családi út, melyből egy háromsorosokból álló versciklus születik (*Görög utószezon*, 2003). Jász Attila válogatásában megjelenik néhány darabja az *Új Forrásban* (2003. 10. sz.). Ugyancsak ihletforrása az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc, melynek ötvenedik évfordulója alkalmából Dorog városi pályaművet ír (*Sírfeliratok egy kisváros virtuális temetőjéből*, 2006). Utolsó verseit tudatosan összeszerkeszti: a 2006–2008, illetve a 2013–2015 cikluscímekkel ellátott számítógépes fájl betegségének és halálközelségének dokumentumait és pszeudofilozofikus megfogalmazásait tartalmazzák, a költészetére jellemző, hol sötét és súlyos, hol játékos és ironikus stílusregiszterben.

Korszakjellemező kisprouzójának két fontos erőssége a szociális érzékenység és a nyelvi játékoság. A *Szimes fotó egy tízéves találkozásióról* (1977), a *Magunknak ajánlom* (1978), a *Tini hioja Postagalambot* (1980), a *Babbéri Gáspár gusztusa* (1980), az *Érintetlenek* (1985) és a *Felfüggesztve életre ítéltetünk* (1989) című elbeszélések ironikus, néha groteszk látéleletet nyújtanak a hetvenes és nyolcvanas évek magyarországi vidéki valóságáról, a periférikus és központosított társadalmi rétegzettségéről, a lázongó szubkultúrákról és a szürke eminenciás belesimulásról, valamint e szegregációk nyelvi állapotairól. Próza stílusgyakorlatait később is folytatja, ezek közül kiemelkedik Örkény egypercesének abszurdjaira hajazó magyar történelmi álgesztagyűjteménye, a *Geszta Hungarikum*, valamint a dorogi születésű, Rauscher György festő életét megelevenítő, múlt század eleji hangulatot teremtő *...és kilépnek a platánok árnyékából* című novellája.

Az ezerkilencszázkilencvenes évek elején a regény műfajához fordul, folyamatosan dolgozik a nagyregényén, mely az ezerkilencszáznegyvenes évek csehszlovák–magyar lakossági cseréjének háttéréből meséli el a nagyszülők és a szülők történetét, piliscsabai gyerekkorát és dorogi fiatalságát, főiskolás és katonaviselt kalandjait szimultán, időváltó elbeszélői módszerrel, melynek segítségével kirajzolódik az emlékező – az eseményekhez distanciával forduló – reflektált fejlődéstörténete. Előmunkának tekinthető az *Apánk meséli rólunk* című monológ, melyet a *Limes* folyóirat számára készít (1992. 1. sz.). Az évtizedeken át hordott családregényből életében egy fejezet jelenik meg *Megteremtjük a nagyapám-képet* címmel az Ács Margit és Szakolczay Lajos által szerkesztett *Hőfűvés szagát* (1993) antológiában. A töredékben maradt regény két munkafájlban létezik: külön-külön fejezetenként, a kéziratok címével megegyező fájlneven, illetve hét fejezet egybeszerkesztve „nagyregény” fájlneven. A *Hosszúra nyúlt árnyékaink* című önállóan is megálló elbeszélés szintén két elektronikus változatban létezik. Egy rövidebb, lekerekített a tervezett regény formázásának felel meg, míg egy hosszabb verzió más formázástípussal rendelkezik, és nyitott végű. Virág Jenő közlése szerint a kérdéses elbeszélés 1990 körül az *Esztergomi Helikon* számára készült. A hosszabbik feltehetően a tovább írt és retorikailag megalapozott, szándékosan nyitva hagyott változat, amely a regény további, időben későbbi részét képezheti. A válogatott művek kiadásában a „nagyregény” munkafájl hét fejezete ezzel a virtuális, nyolcadik fejezettel kiegészítve kerül publikálásra.

A *Gyermekmesék és kamasztörténetek* alcímet viselő második kötet gyermekirodalmi műfajainak legjelentősebb darabjait fogja össze: gyermekverseket, meséket, mesejátékokat, kamasztörténeteket, irodalmi paródiákat. Kovács Lajos a magyar gyermek- és ifjúsági irodalom egyik vitathatatlanul modern szerzője. Nagyobbaknak szóló könyveiben beleérzéssel és kellő iróniával ábrázolja a kamaszkor családi, iskolai és társas krízishelyzeteit. Kisebkeknek írott könyveiben a gyermeki, mesés nézőpont és a hétköznapok valósága között fantáziadús humorral teremt átjárást. Nyelvi játékoságának és a valóságot

meseien átítató látásmódjának köszönhetően az ezerkilencszáznyolcvanas évek gyermek- és ifjúsági irodalmában újító erővel és szándékkal lép fel Bálint Ágnes, Békés Pál, Csukás István, Janikovszky Éva, Lázár Ervin, Marék Veronika, Nagy Katalin, Nógrádi Gábor, Simai Mihály mellett.

A gyermekirodalmi válogatás, benne az egyes művek elrendezése a kötetnek antológiai jelleget kíván biztosítani. Ez a válogató és válogató szerkesztési elv igazolja az életmű igen gazdag és sokszínű voltát, a műfajok átjárhatóságát, a különböző – kisgyermeki és kamaszkori – életkori sajátosságoknak megfelelő esztétikai beszédmód és nyelvi játékoság együttállását. Egyes fejezeteken belül, mint például a gyermekversek vagy a kamasztörténetek esetében természetesen érvényesülnek a hagyományos kiadási elvek. Válogatásról lévén szó, ha töredékesen is, de a kötet egészéből kiolvasható az az immáron alkotásfolyamatában is dokumentálható beszédmód, ami a gyermekirodalom műfajainak modern megújításán alapszik. Ez az új beszédmód egyszerre érvényesül a svéd gyermekvers meghonosításában, a gyermeknyelv irodalmi hasznosításában, a mese újraértelmezésében, a családi és iskolai problémacentrikus kamasztörténeteket illetően pedig a társadalomkritikai potenciál kihasználásában.

A kötet anyaga újságokban, folyóiratokban, antológiákban megjelent közléseken, valamint kéziratokon és számítógépen talált munkafájlokban alapszik. Teljes egészében kéziratból történik a valószínűleg az ezerkilencszáznyolcvanas évek elején íródott *Naplóversek* közlése – hasonló darabok ugyanekkor megjelentek a *Kincskereső* folyóiratban, gyermekirodalmi antológiákban –, valamint a *Kézírtatos, új versek 1995–96* füzetből az *Új újj*gyakorlatok (gyereknyersek)* címmel ellátott két versciklusé is (*Mondókák a legkisebb verseiből, Meseháló a középső verseire*). Kéziratból, illetve számítógépes fájlból kerül közlésre három mesekönyv, az *Egymesében három*, a *Villómesék a nyáriszünetről* és a *Két hétig most én mesélek*. Az *Egymesében három* az ezerkilencszázkilencvenes évek közepén keletkezett. Több változatban is létezik, közülük a szó szerint mesekönyvvé szerkesztett munkafájl tekinthető végső műnek – ezt közölte a *Forrás* folyóirat a 2019. novemberi számában. A *Villómesék a nyáriszünetről* a kétezres években íródott, és szintén kész mesekönyvvé formátált (és ugyancsak gyerekrajzokkal illusztrált) változatban került elő. A *Két hétig most én mesélek* tizennégy meséjéből kilenc 1987 és 1989 között megjelent az *Új Tükör* című hetilapban, *Egy hétig most én mesélek* címmel pedig hét mese a *Te milyen majom vagy?* gyermekirodalmi antológiában (*Új Forrás Könyvek* 10, Tatabánya, 1992. 37–72.). Az eredeti közlések az ezerkilencszázkilencvenes évek végén egészültek ki további mesékkel. A kötetbe ez a teljes értékű, meseciklusként megkomponált változat került. A mesejátékok az ezerkilencszázkilencvenes évek közepén keletkeztek, a *?Nincs több mese!* drámaírói pályázatára, az *Évi rendes szabadság* a Komáromi Jókai Színház számára. Hivatalos színházi bemutatója egyik darabnak sem volt. Ugyanakkor Gajdó András az előszállási általános iskola tanulóival színre vitte az *Évi rendes szabadság*ot 2002. január 22-én, a magyar kultúra napja alkalmából. Nyugdíjba vonulása és búcsúztatása alkalmából, 2011 decemberében pedig a dorogi Zrínyi Ilona Általános Iskola alsó tagozatos tanulói mutatták be a *?Nincs több mese!*-t. Mindkét mesejáték számítógépes fájlból kerül közlésre a kötetkiadásban.

A gyermekirodalmi válogatás természetesen nem lehet része egy válogatott kiadásnak, hiszen az ifjúsági regény műfaja terjedelmi oknál fogva nem képezheti részét jelen kiadásnak. Az egyik mintegy 240 oldalas gépirat az *Idétlen szép históriánk* címet viseli és az ezerkilencszáznyolcvanas évek közepén íródhatott. A másik a mesejátékkal azonos *Évi rendes szabadság* címet kapta; ez az elektronikus kézirat négy munkafájlból került elő, ennek megfelelően egy négy részből álló, 600 oldalt is meghaladó – befejezetlen – könyvsorozatot tesz ki, amely 2009 és 2012 között készült.

A *Kritikák, töprengések, diagnózisok* alcímű harmadik kötet Kovács Lajos legfontosabb írásait tartalmazza Dorog város hely- és művészettörténetéről, Komárom-Esztergom megye kultúrtörténetéről, a kortárs magyar irodalomról, valamint a hazai és nemzetközi gyermekirodalomról. Rendkívül széles körű az a tanulmányírói és kritikusi munkásság, amit Kovács Lajos életműve részeként megteremtett. Ha a pályáivét követjük, az ezerkilencszázhetvenes években induló költő és prózaíró nem csupán saját munkáit közli napilapokban és folyóiratokban, hanem nyitott és érzékeny kritikusként párhuzamosan pályatársai alkotásait is figyelemmel kíséri. Legnagyobb számú irodalmi kritikája az *Új Forrásban* és a *Komárom-Esztergom Megyei Művészeti Műhelyben* jelenik meg, s bennük ugyanazon intenzitással és rendszerességgel követi a már elismert nevet szerzett kollégák megjelenéseit, mint a kezdő szerzőkéit. Szemléletében közös horizonton értékeli az országos, megyei, vagy éppen lokálpatrióta irodalmi kezdeményezéseket. Foglalkozik többek között Kalász Márton, Vámos Miklós, Hatvani Dániel, Csaplár Vilmos, Dobai Péter, Kiss Benedek, Nagy Gáspár, Pálos Rozita, Pintér Lajos, Onagy Zoltán, Holló András, Vaderna József, Balla Zsófia, Sziveri János, Papp András, Wehner Tibor, Sárándi József és Peer Krisztián műveivel.

Gyakorló gyermekversköltőként, kamasztörténetek szerzőjeként, ifjúsági regényíróként érthetően nagyon érdeklik a gyermekirodalmi műfajok esztétikai kérdései, egyáltalán a gyermekirodalom maga. Gyermekirodalmi esszéit és tanulmányait – hasonlóan irodalmi kritikáihoz – rendszeresen írja az *Art Limes*, a *Forrás*, az *Irodalmi Szemle*, az *Új Forrás* és az *Új Könyvpiac* számára. Értékeli és védi a hagyományos, értékközpontú, leíró és tanító jellegű elemzői módszereket, miközben óvatos kritikával támogatja az értékdevalváló, tudományos zsargonnal érkező újabb törekvéseket. Szerző és szerkesztő nézőpontjából visszatekintő tanulmányokat ír a legendás *Kincskereső* irodalmi és művészeti folyóirat kulturaközvetítő szerepéről, a *Kincskereső* olvasómozgalom múltjáról és jelenéről. Az *Új Könyvpiac* folyóirat gyermekkönyv-kritikai rovatának munkatársaként 2008 és 2013 között havi rendszerességgel közöl könyvajánlókat a számára értékes és kreatív, klasszikus és modern, világirodalmi és magyar gyermekirodalmi megjelenésekről – a Grimm testvérek újrafordításától kezdve Móricz Zsigmond örök érvényű versmeséin át a legfrissebb hazai antológiáig. Könnyed, stílusos nyelvezetével, érdeklődő nyitottságával folyamatosan példát mutat, hogyan lehet a jó szándékú és élményközpontú műbírálat segítségével áthidalni a magyar gyermekirodalom több évtizedes generációs és szakmai szakadékait.

Az *Új Forrás* „valóság” rovatának vezetőjeként felfedezi és feltárja közvetlen és tágabb életvilágának kultúrtörténetét. Saját városáról, Dorogról írott és a lapban közölt tanulmányaiból nő ki helytörténeti munkássága, mely majd a *Dorogi Füzetek* sorozat megalapításában, szerkesztésében és kiadásában csúcsondik ki. A dorogi bányásztelepülés múltját és e múltat jövővé alakító egykori reprezentatív figurák életútját nagyesszékben írja meg. Többek között Drasche-Lázár Alfréd diplomata és regényíró, Schmidt Sándor bányaigazgató, Gáthy Zoltán építész mérnök, Harangy Jenő festőművész a főszereplői ennek a jó értelemben vett, patrióta szellemű kutatásnak. Ahogyan a teremtő múltat, úgy a hatékony jelent is folyamatosan vizsgálja: terjedelmes és díjnyertes tanulmányban foglalja össze városa negyedszázados művészeti életét (*Huszonöt év Dorog művészeti életében, 1984–2009*). Írásaival, maga szerkesztette kiadványaival, kiállításmegnyitóival segíti, támogatja a körülötte élő alkotókat, kutatókat, tudósokat, fotósokat, képzőművészeket, a népművészet mestereit. Folyóirat-szerkesztőként és -szerzőként ugyanilyen intenzív figyelemmel kíséri a Komárom-Esztergom megyével kapcsolatos helytörténeti munkákat, kiadványokat, legyen szó 1956 emlékezetéről, a csehszlovák–magyar lakosságcsereéről, Tatabánya, Tata, Kömnye, Kesztölc, vagy éppen Esztergom politikatörténeti eseményeinek feldolgozásáról, helytörténetéről, kultúrtörténetéről, vagy akár csak statisztikáról. A megyét és Dorogot

folyamatosan dialógusban tartja írásaiban, az egyik legnagyobb példány erre a két nagy futballistalegenda, Buzánszky Jenő és Grosics Gyula életregényeiről készített dolgozat.

IRODALOM

- Kovács Lajos Emlékkönyv.* Szerkesztette Bombitz Attila és Dankó József, Dorog, Dorog Város Önkormányzata, 2019.
- Bombitz Attila: *A látható és a láthatatlan. Kovács Lajos pályaképe és irodalmi hagyatéka,* Forrás, 2019. 11. sz. 40–43.
- Dankó József: *Kovács Lajos pedagógiai, szépirodalmi és tudományos pályafutása,* Új Forrás, 2019. 9. sz. 80–89.
- Monostori Imre: *Dorogi műhelyünkben Kovács Lajos dolgozik.* In: *Uő: Levélhozta és más történetek,* Budapest – Tata, Kortárs Kiadó – Új Forrás Könyvek, 2019, 281–289.